

споживчого товариства Л.Котелинець, яка на робочому місці організувала підпільний продаж алкогольних напоїв для "своїх людей". Замість чаю, випсаного для торгівлі, до таємного складу завезли десять ящиків горілки, яку конспіративно продавали. У результаті розкриття даної торгової афери жінку було звільнено з роботи [1].

Таким чином, перебіг антиалкогольної кампанії на території Дніпропетровської області у 1985-1986 рр. контролювався місцевою владою. У ході боротьби з пияцтвом було проведено цілу низку заходів: створення антиалкогольних товариств, клубів тверезості й навіть цілих "безалкогольних територій", повсюдно лунала пропаганда здорового способу життя, що передбачало відмову від спиртного навіть під час різних урочистостей, зокрема весіль; закривалися винногорілчані магазини, замість яких облаштувалися торгові пункти продажу різної безалкогольної продукції. У справі викоринення пияцтва як соціальної девіації активну допомогу надавала місцева преса, насичена відповідною тематикою, гумористичними карикатурами та сатиричними віршами про небайдужих до спиртного, а також будучи сама по собі засобом реалізації антиалкогольної кампанії. Утім урядові потуги, зокрема, запровадження антиалкогольної обрядовості, незважаючи на шалену агітацію у ЗМІ та підтримку місцевих органів влади, дало неоднозначні результати. Попри звіти про "успіхи" кампанії адміністративне насадження антиалкогольної обрядовості не викликало підтримки населення і було, фактично, приречене на провал. У міру розгортання антиалкогольної кампанії населення здебільшого негативно сприймало антиалкогольні заходи, відчувало певний психологічний дискомфорт, бо люди немовби відчували себе потенційними злочинцями через бажання випити. Не вдала алкогольна кампанія і соціальна політика в цілому поступово підірвали авторитет державних органів і ставали причинами зменшення довіри суспільства до партійних органів.

Бібліографічні посилання

1. Гострозорий П. Півцарства за півлиту / П. Гострозорий // Зоря. - 1986. - 14 серпня.
2. Державний архів Дніпропетровської області (далі - ДАДО). - Ф. 1520, оп. 1, спр. 920.
3. ДАДО. - Ф. 1520, оп. 1, спр. 968.
4. ДАДО. - Ф. 4789, оп. 1, спр. 674.
5. ДАДО. - Ф. 4789, оп. 1, спр. 675.
6. ДАДО. - Ф. 6249, оп. 1, спр. 514.
7. ДАДО. - Ф. 6249, оп. 1, спр. 538.
8. Дубина М. У клубі тверезості / М. Дубина // Зоря. - 1985. - 7 жовтня.
9. Кауман В. Весілля без дзвону бокалів / В. Кауман // Прапор юності. - 1985. - 5 жовтня.
10. Кузьменко Н. На чашечку кофе / Н. Кузьменко // Днепр вечерний. - 1985. - 18 жовтня.
11. Мезинская Е. Повсеместно утверждать трезвость / Е. Мезинская // Днепр вечерний. - 1985. - 16 жовтня.
12. Пияцтву - бій! // Прапор юності. - 1985. - № 82. - 9 жовтня.
13. Помазан А. Чтобы трезвость стала нормой / А. Помазан // Днепр вечерний. - 1985. - №250. - 30 жовтня.
14. Постановление ЦК КПСС "Об усилении борьбы с пьянством и о наведении порядка в торговле крепкими спиртными напитками" // Правда. - 1985. - 17 мая.
15. Рудов В. Трезвость - норма жизни / В. Рудов // Днепр вечерний. - 1985. - № 242. - 21 жовтня.
16. Тверезість - норма життя: цифри і факти [Б. а.] // Зоря. - 1986. - 15 червня.
17. Чигринец В. Выпивохам не место за рулем / В. Чигринец // Днепр вечерний. - 1986. - № 181. - 4 августа.
18. Шарапа А. Протрезвились - спохватились... / А. Шарапа // Днепр вечерний. - 1986. - 1 июля.

СЛОБОДЯНЮК М. А. УДК [930:355.425.4(438)](477)"1939/1945"

ВІТЧИЗНЯНА ІСТОРІОГРАФІЯ ПОЛЬСЬКОГО РУХУ ОПОРУ В УКРАЇНІ

Ця стаття присвячена з'ясуванню рівня висвітлення історії польського руху Опору в українській науковій літературі. У статті здійснюється змістовний та порівняльний аналіз, встановлюються тенденції та перспективна тематика подальших досліджень.

Ключові слова: історіографія, польський рух Опору, Армія Крайова, підпілля.

Эта статья посвящена определению уровня освещения истории польского движения Сопротивления в украинской научной литературе. В статье осуществляется содержательный и сравнительный анализ, определяются тенденции и перспективная тематика дальнейших исследований.

Ключевые слова: историография, польское движение Сопротивления, Армия Крайова, подполье.

This paper deals with the level determination of the readiness of history of the Polish resistance movement in the Ukrainian literature. The paper contains an intensional analysis and comparative analysis, identify trends and promising subject for further research.

Key words: historiography, Polish resistance movement, Armija Krajowa, underground.

Під час Другої світової війни на окупованих землях України проти нацистів діяли не тільки радянські підпільно-партизанські формування та структури ОУН-УПА. Наявність значної маси етнічних поляків у Східній Галичині і Західній Волині створювала умови для розгортання діяльності у цих регіонах польських антифашистських організацій. Для подальшого вивчення цієї проблеми необхідно проаналізувати історіографічний доробок попередників та окреслити подальші напрями досліджень.

Якщо науковий доробок з історії радянського й українського рухів Опору є вагомим, то історія діяльності польського руху Опору аналогічними здобутками похвалитися не

може. Незважаючи на численні факти, радянська історіографія ігнорувала існування в західних областях України польського руху Опору. Наприклад, немає жодної згадки в радянській літературі про організоване Армією Крайовою при наближенні до міста радянських військ антигітлерівське повстання у Львові. Польські антифашисти некоммуністичного спрямування згадувалися тільки в окремих публікаціях та й то в негативному ключі. Так, автори однієї з колективних монографій зазначали: "великої шкоди мобілізації польського народу на антифашистську боротьбу завдавала польська реакція, яка в ім'я своїх класових інтересів перешкоджала її розвитку... проводячи... лінію утриман-

ня від антифашистських дій", "все більш підступно діяло проти польського народу і польське реакційне підпілля" [1, 92-104].

Ситуація змінилася на краще лише на рубежі XX-XXI ст. Перш за все, це стосується праць, які охоплювали ширшу проблематику з історії Польщі. Абсолютна більшість українських фахівців висвітлює діяльність польського руху Опору в Західній Україні з точки зору українсько-польських взаємин, у центрі яких перебуває Волинська трагедія. Стосовно цієї сумної сторінки нашої минувшини між польськими та українськими істориками точиться активна дискусія, часто з полярними оцінками подій. Певному зближенню наукових позицій фахівців сусідніх країн сприяло проведення польсько-українських наукових форумів, матеріали яких вміщено в серії "Україна - Польща: важкі питання". Однак у цілому тематика національно-визвольної боротьби продовжує залишатися полем наукових та ідеологічних дискусій. Причому, відбуваються вони не тільки між українцями і поляками, а й усередині національних таборів. Так, у Польщі найбільш помірковану позицію свого часу займали Р. Тожецький, Г. Мотика, Т. Ольшанський, у той час як більшість польських істориків давала доволі різкі оцінки діяльності українських націоналістів, "закриваючи очі" на аналогічні акції "своїх". В Україні виваженої лінії дотримується І. Льюшин, натомість В. В'ятрович, В. Сергійчук покладають головну провину за кровопролиття на польські шовіністичні кола.

Зосередженість на польсько-українських справах витиснула з поля зору польсько-німецькі взаємини в Україні. З цієї причини боротьба поляків проти нацистів розглядалася дослідниками тільки епізодично, не перебуваючи у центрі уваги. Спеціально присвячено питанням антифашистської діяльності польських нелегальних структур лише кілька наукових статей. Втім, навіть проведена дослідницька робота дала змогу реконструювати процес виникнення, основні напрямки діяльності, чисельність, дислокацію, організаційну структуру, команд-

ний склад формувань польського Опору. Значно гіршою є ситуація з вивченням пропагандистської, саботажної, диверсійної, бойової діяльності поляків власне проти окупантів.

Для дослідників польського руху Опору на українських землях корисними будуть публікації Л. Зашкільняка - одного з найкращих полоністів сучасної України [7; 8; 9; 10; 11]. За роки незалежності було захищено кілька дисертацій, які спеціально або у ширшому контексті вивчали історію польського руху Опору [24; 32; 30]. Кілька розвідок з теми опубліковані П. Поліщуком [26; 27; 28; 29] та В. Токарським [33]. Зокрема В. Токарський докладно розібрався в доволі складній організаційній структурі та керівному складі неоднорідного польського підпілля на Західній Україні у 1939-1941 рр. Він же оприлюднив кількісні показники результатів радянських репресій проти нелегального Союзу збройної боротьби. Упродовж 1943 р. на Волині постало до 188 осередків (плячувок) польської самооборони, які охопили 40% польських поселень. Найбільші бази самооборони виникли у населених пунктах Пшебраже (Луччина), Гута Степанська і Стара Гута (Костопільщина, Панська Долина (Дубенщина), Засмики (Ковельщина), Білин (Володимирщина). Ще одним важливим чинником створення баз самооборони і партизанських загонів для командування АК став масовий вступ поляків до комуністичних партизанських загонів. Так, до липня 1944 р. у Львівській окрузі АК організувала 20 партизанських загонів, які разом з місцевою самообороною об'єднували близько 3 тис. осіб. Наприкінці 1943 р. збройне підпілля АК на Тернопільщині нараховувало 11 тис. чол. Крім того, варшавське керівництво АК надсилало в регіон великі підрозділи з корінних польських земель. Зокрема у червні 1943 р. 1500 озброєних поляків прибули у Почаїв, а у березні 1944 р. - 600 осіб на Зборівщину в Тернопільській області [25, 37-41]. Загальна чисельність вояків АК в Західній Україні за даними М. Вовка сягала 43 тисяч. З них на Волині діяло 8000, на Львівщині - 15000, Тер-

нопільщині - 13000, Станіславщині - 7000 аквіців [2, 198].

Серед українських дослідників, які займалися історією польського руху Опору в Україні слід відзначити тернопільчан О. Гайдаю, Б. Хаварівського і В. Ханаса, які у своїх здебільшого науково-популярних виданнях ввели до наукового обігу матеріали фонду Армії Крайової з колишнього архіву Тернопільського обкому компартії. Їх розвідки присвячені як періоду 1939-1941, так і 1941-1945 рр. [3; 4; 5; 6] На думку авторів книги "Предтеча. Польський рух Опору на Тернопільщині", різноманітність підпільних організацій у регіоні свідчила, з одного боку, про масштаби опору, а з іншого - про особисті амбіції і хаос, викликаний блискавичним руйнуванням польської держави. Дослідники констатували, що в історії польського руху Опору на Західній Україні у 1939-1941 рр. залишається багато невирішених питань, а праці українських та польських істориків мають фрагментарний характер і не можуть претендувати на статус завершених монографічних досліджень [4, 52].

Наприклад, автори на одинадцяти сторінках (С. 67-77) детально аналізують історіографію і фактичні деталі так званого "Чортківського повстання" 21-22 січня 1940 р. Шістнадцяти-вісімнадцятирічні поляки-гімназисти м. Чортків Тернопільської області під керівництвом декількох польських офіцерів здійснили невдалу спробу захоплення військових і громадських об'єктів міста з метою оволодіння зброєю і транспортом з послідуючим проривом через кордон на територію Румунії і далі до Франції аби влитися до лав польської армії. План повстання передбачав силами трьох ударних груп загальною чисельністю близько 240 осіб роззброїти дві радянські військові частини, захопити залізничну станцію, тюрму, приміщення НКВС. Унаслідок подій, що сталися, повстання повністю провалилося, загинуло 11 більшовиків і 30 поляків, ще 600 повстанців було арештовано. Автори схиляються до думки, що спроба повстання була спровокована органами НКВС з метою ней-

тралізації підпільних структур польського руху Опору. Як би там не було, з нашої точки зору, чисельність і активність польського підпілля свідчила про готовність поляків до жертв і боротьби проти окупантів задля відновлення польської держави.

О. Гайдай, Б. Хаварівський і В. Ханас приділили увагу й діяльності інших організацій польського руху Опору на Тернопіллі. На кінець 1939 р. польське підпілля Бучача налічувало близько 60 членів, на озброєнні вони мали 20 гвинтівок, 7 револьверів, 5 гранат. Тернопільська "конспірація" об'єднувала 400 осіб. У Бережанах польська військова організація сягала трьохсот людей. Конспіративні структури орієнтувалися на підготовку загального повстання проти нацистів і "советів" під час вторгнення союзників на територію Польщі. На думку цього колективу авторів, серйозною перешкодою в діяльності польського підпілля (як молодіжного, так і "дорослого") були недбалість і легковажність, що призводили до проникнення провокаторів і провалів. Завуважимо, що недостатня конспірація була спільною рисою польського, українського і радянського підпілля. Врешті решт, автори підсумовують, що в умовах радянської тоталітарної системи польське підпілля на "східних кресах" у 1939-1941 рр. не виконало і не могло виконати головних завдань, поставлених перед ним військово-політичним керівництвом Польщі на еміграції. Однак, саме це підпілля стало перехідною ланкою від офіційних структур польської держави до підпільної Армії Крайової [4, 93-109].

Значну увагу організації польського руху Опору приділив А. Русначенко [31, 139-178]. На момент виходу книги, автору не було відомо про загальну кількість польського підпілля на території Західної України в роки війни. Він наводить цифрові дані лише про фінансову підтримку Польської підпільної держави з боку союзників у 1943 р. Загальна сума сягала 10 млн. доларів США. У підсумку А. Русначенко робить висновок, що на західноукраїнських теренах виникло два національних підпілля - польське й україн-

нське, та дві партизанські армії - АК та УПА. Окрім того, діяли радянське підпілля і партизани. Якщо до радянського руху Опору поляки ставилися нейтрально або позитивно, то з ОУН-УПА у них виникла жорстока конфронтація. Після низки боїв між 27-ю дивізією АК та підрозділами УПА у січні-березні 1944 р. під контролем поляків опинилася територія з чотирьох повітів у районі Володимир-Волинського. Одним з наслідків Волинської трагедії А. Русначенко назвав посилення радянської партизанки на Волині, до якої зголосилося близько 5 тис. поляків.

Системним осмисленням феноменології польського Опору в Україні позначені праці І. Ільюшина [12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21; 23]. По-перше, дослідник вважає, що діяльність Армії Крайової на польських та українських землях відрізнялася за формами, характером і періодами. Зокрема, боротьба з українським самостійницьким рухом стала для АК на цій території пріоритетною. По-друге, він спростовує твердження багатьох польських авторів про те, що Армія Крайова не брала участі у винищенні мирного українського населення на Волині. З іншого боку, І. Ільюшин вважає, що українські повстанці організували виступи не проти окремих польських сіл, які допомагали німцям і "советам" проти українців, а здійснили масову антипольську акцію, доказом чого може слугувати факт одночасного нападу УПА 11-13 липня 1943 р. на півторі сотні польських поселень. При цьому він наголошує, що свідчень про домовленості ОУН-Б з нацистами щодо спільних дій проти поляків не існує. Партизанські загони Армії Крайової були сформовані на Волині уже після початку антипольської акції ОУН-УПА. Керівництво польського руху Опору категорично відкидало можливість перегляду довоєнних кордонів Речі Посполитої на користь українців і припускало можливість створення української держави лише на Наддніпрянщині [22, 10-69].

Польське підпілля, представлене найперше загальнопольською організацією

Союз збройної боротьби (*Związek Walki Zbrojnej*), уже від початку 1940 р. розгорнуло в Західній Україні активну діяльність з метою підготовки збройного виступу вже навесні цього ж року. Згодом СЗБ розколовся на СЗБ-1 та СЗБ-2. Окрім Союзу збройної боротьби діяли й інші підпільні формування, як то: Армія оборони Крайової, Харцерська незалежно-військова організація, Легіон незалежної Польщі, Польська організація боротьби за волю, Таємна організація військова та інші. Деякі групи пізніше влилися в СЗБ або, діючи самостійно, узгоджували свої акції зі структурами польського уряду на окупованій території.

Польське підпілля займалося підготовкою саботажно-диверсійних акцій, включно з диверсіями на залізницях, організацією терактів проти чекістів і міліції, плануванням збройних повстань, у тому числі у Львові. Однак, згідно з інструкціями уряду на еміграції, головні зусилля польського підпілля на радянській території мали зосереджуватися на розвідувальній діяльності. Річний бюджет витрат польського підпілля в радянській зоні окупації становив чималу суму у 90 тисяч доларів. З них 27 тисяч призначалося для організаційної роботи, 9 тисяч - на витрати для переказу грошей з-за кордону, 6 тисяч - на забезпечення конспіративними квартирами. Цим бюджетом передбачалося утримання 350 "штатних" офіцерів.

Унаслідок депортацій, репресій й інфільтрації своїх агентів у польське середовище з другої половини 1940 р. НКВС зміг практично паралізувати діяльність СЗБ і поставити її під контроль своєї агентури. При цьому, в боротьбі з польським підпіллям радянські спецслужби були на порядок ефективніші за німецькі. На відміну від німецької зони окупації в радянській зоні окупації до літа 1940 р. діяльність польського підпілля була паралізована або поставлена під контроль чекістів. Тільки у Львові радянські агенти встановили контроль за 12 явочними квартирами СЗБ. Всього від вересня 1939 до червня 1941 р. на території Західної України радянськими спецслужба-

ми було викрито 340 організацій і груп польського опору, 9949 причетних до їх діяльності було заарештовано, до вищої міри покарання засуджено 124 особи [22, 141-159]. У відсотковому відношенні у Львівському окрузі залишилися незаарештованими тільки 25% польських підпільників, у Станіславському - 40% [18, 157]. Була захоплена матеріальна база СЗБ в Західній Україні, що зберігалася у домініканському костюлі Львова: 1200 золотих годинників, а також золоті каблучки, порсигари, браслети, брошки. У фінансиста підпілля професора Р. Реньського вилучили 789 золотих монет різних країн. Репресії посиляли страх і розгубленість серед польського населення, але головним результатом провалів стала відмова Головного командування СЗБ від планів збройного повстання проти "советів". З того часу пріоритетним завданням стало збереження сил і розгалуження впливів нелегальної мережі.

Дошкульних ударів зазнали поляки і від німців улітку 1942 р., коли польське підпілля на Волині було практично знищене. Головне командування у Варшаві заборонило підпільну діяльність у цьому краї, окрім допомоги саботажно-диверсійній організації "Вахляж". Однак, упродовж наступного року підпільну мережу було відновлено. На думку І. Ільюшина, втеча з німецької служби в березні 1943 р. українських шуцманів до УПА покращила умови діяльності польського підпілля в містах і містечках, але погіршила у сільській місцевості. Як і ОУН-УПА, польський рух Опору переходить до активної протинімецької боротьби лише наприкінці 1942 - на початку 1943 р. У другій половині 1943 р. на Волині налічувалося 9 польських партизанських загонів чисельністю 1200 бійців, до яких долучалося 3600 озброєних членів самооборони. І. Ільюшин називає створену у 1944 р. 27-му Волинську дивізію АК однією з найпотужніших бойових одиниць польського руху Опору взагалі. У цей же період волинська УПА мала 10-15 тисяч вояків [22, 263-268].

На озброєнні 27-ї Волинської дивізії АК налічувалося 620 пістолетів, 5 тис. гвинтівок, 220 автоматів, 200 ручних і 30 станкових кулеметів, 6 протитанкових рушниць, 11 гармат. Джерелами зброї для поляків стали старі запаси воєнних кампаній 1939 і 1941 років, крадіжки і закупівля у німців та угорців, трофеї, невеликі англо-американські поставки. Однак, усі ці джерела в повній мірі не задовольняли потреб аквіців ані в зброї, ані в обмундируванні та взутті. Четверть бійців дивізії носила форму Війська Польського, частина мала німецькі або угорські однострої, решта - напівцивільний одяг. Офіцерський склад дивізії налічував 130 осіб, у тому числі 1 підполковник, 3 майори, 5 капітанів, 20 поручників, 100 підпоручників і підхорунжих [22, 288-329].

Польський рух Опору в Західній Україні з самого початку користувався кадровою і матеріальною підтримкою з Центральної Польщі та від лондонського уряду. 18 березня 1944 р. поблизу села Чижки Львівської області Армія Крайова отримала перший англо-американський вантаж зі зброєю. До липня цього року загони АК отримали 24 повітряні вантажі від західних союзників. У такий спосіб вдалося передати на озброєння АК 1000 автоматів і півмільйона набойів до них, 1000 пістолетів, 80 кулеметів, 2,5 тис. ручних гранат, вибухівку. Ще 30 літаків з різних причин не змогли доставити вантаж до пунктів призначення [22, 341].

З монографії І. Ільюшина стає очевидним, що головним фронтом польського руху Опору в Західній Україні був антиукраїнський. Тим не менш, автор приділив певну увагу протинімецьким діям поляків, які доволі часто співпрацювали з радянськими військами і партизанами. Так, місцевий польський загін "Кедиву" на чолі з К. Войчеховським спільно з радянським загonom Б. Крутікова висадили в повітря залізничний міст в районі Плухова на Бродівщині. Польська самооборона Гути Пеняцької на чолі з М. Шерочуком надала допомогу радянському розвіднику М. Кузнецову в його подорожі до Львова. У січні-березні 1944 р.

формування АК на Волині витримали 10 боїв і сутичок з німцями. Під час спільних дій з частинами Червоної армії 27-а Волинська дивізія АК забезпечила постійну переправу через р. Західний Буг для радянських партизанських загонів, захопила залізничні станції Туропин і Турійськ, чим перерізала сполучення між Ковелем і Володимир-Волинським. Під час квітневих боїв та виходу з першого німецького оточення Волинська дивізія втратила 350 бійців убитими, 160 пораненими, 260 полоненими, 1600 відбилися від основних сил дивізії і розпоршилися по території західної Волині. За період від кінця квітня до 10 червня 1944 р., коли дивізія вела бої на території Полісся і проривалася з другого німецького оточення, поляки втратили 180 жовнів убитими, 140 пораненими, 30 полоненими, дезертирувало 220 осіб. Зрештою, дивізія форсувала р. Західний Буг і вийшла на територію Люблінщини [22, 330-340].

З наближенням до західноукраїнських теренів Червоної армії, керівники Польської підпільної держави спланували масовану акцію "Буря" (Burza). Політична мета акції полягала в тому, щоби напередодні приходу радянських військ підняти збройне повстання проти гітлерівців, захопити деякі великі міста та інші території, встановити там правління, підпорядковане лондонському уряду і, таким чином, представити себе як єдину і законну владу на польських, західнобілоруських і західноукраїнських землях. Відповідно до задуму Головного командування АК, наявні в Західній Україні польські сили мали лише прикривати протинімецьке повстання саботажно-диверсійними акціями, центром якого мала стати Центральна Польща.

У першій половині березня 1944 р. АК спільно з радянськими військами провела координовану диверсійну операцію на шляхах Тернопіль-Красне, Тернопіль-Потуртори, Броди-Красне, а також бої в Тернополі та Микулинцях. Як на Волині, так і в Галичині поляки пустили під укіс або серйозно пошкодили значну кількість німецьких ешелонів, підірвали кілька мостів, пошкодили телеграфні лінії, вчинили напади на автоко-

лони. Кульмінацією акції "Буря" в Західній Україні стали спільні бої з визволення Львова 22-27 липня 1944 р. силами радянської армії зв сприяння 5-ї піхотної дивізії АК (3 тис. вояків) і 14-го полку уланів. Усього командувач Львівським округом АК полковник Владислав Филиповський мав у своєму розпорядженні 7 тис. вояків. Проте польським планам самотужки захопити Львів здійснитися не судилося, а після звільнення міста та загалом території краю "совєти" примусили роззброїтися більшість формувань АК [11, 531; 25, 45].

Помітна збройна активність польського і радянського рухів Опору на західноукраїнських землях свідчила про те, що ОУН-УПА не вдалося стати повноправними господарями не тільки у Центральній і Східній Україні, а й у Галичині та на Волині. Українське Полісся і значна частина Волині перебували під контролем радянських партизан, сільські райони компактного проживання поляків та переважна частина західноукраїнських міст симпатизували Армії Крайовій.

Зрештою, з проаналізованих текстів можна зробити висновок, що вивчення антифашистської боротьби сил польського руху Опору в Західній Україні не стало для вітчизняних істориків завданням пріоритетним. Наукові пошуки з означеної тематики підпорядковувалась реалізації інших дослідницьких завдань: суперництву з українськими самостійницькими формуваннями та намаганням домогтися від СРСР визнання лондонського уряду і довоєнних кордонів Польщі. Дотепер не розроблено періодизацію антифашистської діяльності польського руху Опору. Жоден з вітчизняних дослідників історії польського руху Опору в Україні не подав узагальнені дані про результати їх антифашистської боротьби, кількість власних втрат. Не до кінця вивченою і систематизованою залишається структура підпільних і партизанських формувань поляків на західноукраїнських землях, соціальний склад організацій і загонів. Відсутні спеціальні дослідження про формування польського

руху Опору, невідконтрольні АК, як то НСЗ, Селянські батальйони, Гвардія Людова. Отже, створення цілісної історичної картини організованої боротьби поляків проти нацистів ще далека від свого завершення. Поки що не створено комплексної праці, яка б охоплювала всі аспекти антифашистської боротьби польського руху Опору на українських землях. Разом з тим, зростання інтересу вітчизняних науковців до польської тематики, активізація польсько-українського наукового обміну, співпраця наших учених в рамках спільних проектів дозволяє сподіватися на появу нових якісних досліджень цього напрямку.

Бібліографічні посилання

1. Боротьба трудящих західних областей УРСР проти фашистських загарбників у роки Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу / Авт.: В.О.Замлинський, Ю.В.Примеров, В.П.Чугайов, І.П.Стафійчук, В.К.Мороз. - К.: Наук. думка, 1984. - 237 с.
2. Вовк М. Ю. Армія Крайова на території СРСР в годы Второй мировой войны // Знание. Понимание. Умение. - 2005. - № 2. - С. 195-201.
3. Гайдай О., Хаварівський Б. Польське підпілля на території Тернопільської області // Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (21-22 листопада 1996 р.). - Івано-Франківськ, 1997. - С. 307-308.
4. Гайдай О., Хаварівський Б., Ханас В. Предтеча. Польський рух Опору на Тернопільщині 1939-1941 рр. - Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. - 112 с.
5. Гайдай О., Хаварівський Б., Ханас В. Хто пожав "Бурю"? Армія Крайова на Тернопіллі 1941-1945 рр. - Тернопіль: Б.в., 1996. - 172 с.
6. Гайдай О., Ханас В. Диверсійна та терористична діяльність Армії Крайової (1939-1944 рр.) // Мандрівець. - 1996. - № 4-5. - С. 72-82.

7. Зашкільняк Л. Історична полоністика останнього десятиріччя в Україні // Проблеми слов'янознавства. - 2000. - Вип. 51. - С. 34-38.

8. Зашкільняк Л. Історія Польщі в українській історіографії і суспільній свідомості українців початку ХХІ століття // Powszechny Zjazd Historyk?w Polskich. Krak?w, 15-18 wrze?nia 2004 r. - С. 1-18: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://jazon.hist.uj.edu.pl/zjazd/materialy/zaszkilniak.pdf>.

9. Зашкільняк Л. Співробітництво українських і польських істориків на сучасному етапі: історіографічні аспекти // Наукові записки. Історичні науки. - Острого: Вид-во Нац. ун-ту "Острозька академія", 2008. - Вип. 10. - С. 336-387.

10. Зашкільняк Л. Які історики потрібні сучасній Україні? // Україна модерна. - 2009. - Ч. 14. - С. 297-309.

11. Зашкільняк Л. О., Крикун М. Г. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів. - Львів: Львівський нац. ун-т ім. І.Франка, 2002. - 752 с.

12. Льюшин І. І. Селянські військові формування у національно-визвольній боротьбі польського народу за часів другої світової війни: Дис... канд. іст. наук: 07.00.03 / Київський нац. ун-т ім. Т.Шевченка. - К., 1995. - 177 с.

13. Льюшин І. Антипольський фронт у бойовій діяльності ОУН і УПА // Укр. іст. журн. - 2002. - № 3. - С. 94-103.

14. Льюшин І. До питання про антипольський фронт ОУН і УПА в роки Другої світової війни // Наук. записки Нац. ун-ту "Острозька академія": Історичні науки. - Острого, 2003. - Вип. 3. - С. 241-249.

15. Льюшин І. До питання про діяльність Армії Крайової й українсько-польське протистояння на західноукраїнських землях у роки Другої світової війни // Вісник Київського ун-ту: Історичні науки. - К., 1998. - Вип. 37. - С. 37-41.

16. Льюшин І. Епілог акції "Бужа" та доля Армії Крайової у Львові в 1944 році в світлі

радянських документів // Сторінки воєнної історії України. - 2002. - Вип. 6. - С. 254-257.

17. Льюшин І. Національно-визвольні прагнення українських і польських самостійницьких сил за часів Другої світової війни // Укр. іст. журн. - 2003. - № 1. - С. 82-96.

18. Льюшин І. Польське підпілля на території Західної України в роки Другої світової війни // Україна - Польща: Важкі питання. Матеріали II міжнародного семінару істориків "Українсько-польські відносини в 1918-1947 роках", Варшава, 22-24 травня 1997. - Варшава, 1998. - Т. 1-2. - С. 154-171.

19. Льюшин І. Польське підпілля на території Західної України в роки II світової війни // Журнал І. - 2003. - № 28. - С. 152-171.

20. Льюшин І. І. Польське військово-політичне підпілля в Західній Україні (1939-1945 рр.): Дис... д-ра іст. наук: 07.00.01 / НАН України; Ін-т історії України. - К., 2003. - 504 с.

21. Льюшин І. Протистояння УПА і АК (Армії Крайової) в роки Другої світової війни на тлі діяльності польського підпілля в Західній Україні. - К.: Ін-т історії України НАН України, 2001. - 289 с.

22. Льюшин І. Українська повстанська армія і Армія Крайова. Протистояння в Західній Україні (1939-1945 рр.). - К.: Києво-Могилянська академія, 2009. - 399 с.

23. Льюшин І. Утворення та бойова діяльність 27 Волинської дивізії піхоти Армії Крайової // Українсько-польські стосунки 1918-1947 рр. Матеріали III міжнародного наукового семінару. - Варшава: Світовий союз воїнів Армії Крайової - Об'єднання українців у Польщі, 1998. - С. 153-178.

24. Мазурок В. П. Самостійницький рух на Волині в 40-х - на початку 50-х років XX століття: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника. - Івано-Франківськ, 2006. - 23 с.

25. Офіцинський Р., Хаврак Л. Українсько-польські стосунки у дистрикті Галичина (1941-1944). - Ужгород: Гражда, 2002. - 84 с.

26. Поліщук П. Система інституцій "Польської підпільної держави" // Науковий

вісник Ужгородського університету. Серія: історія. - 2007. - № 18. - С. 180-188.

27. Поліщук П. Передумови виникнення "Польської підпільної держави" // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Наукові записки РДГУ. - Рівне, 2008. - № 13. - С. 278-283.

28. Поліщук П., Яровий В. Органи місцевого управління "Польської підпільної держави" за часів Другої світової війни // Науковий вісник дипломатичної академії України. - Київ, 2007. - Вип. 14. - С. 432-449.

29. Поліщук П., Яровий В. Проблема дефініції поняття "Польська підпільна держава" // Вісник Дніпропетровського університету. Науковий журнал. Серія: археологія та історія. - Дніпропетровськ, 2008. - Вип. 16. - С. 154-165.

30. Полянський Ф. І. Німецький окупаційний режим і рух Опору на Тернопіллі (1941-1944 рр.): Дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Львівський нац. ун-т ім. І.Франка. - Львів, 2009.

31. Русначенко А. Народ збурений. Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940-1950-х роках. К.: Пульсари, 2002. - 519 с.

32. Старка В. В. Рух Опору в Галичині в 1941-1944 роках: Дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Тернопільський національний педагогічний ун-т ім. В.Гнатюка. - Т., 2006. - 202 с.

33. Токарський В. В. Боротьба радянських спецслужб із польським підпіллям у західних областях України в 1939-1941 рр. // Історичні студії Волинського національного університету ім. Л.Українки. - 2009. - Вип. 2. - С. 4-10.

34. Яровий В., Льюшин І. Епілог акції "Бужа" на західноукраїнських землях та доля Армії Крайової у Львові в 1944 році у світлі нових документів // Проблеми слов'янознавства. - 2002. - Вип. 52. - С. 86-91.

ЗЕМСЬКИЙ Ю. С.

УДК 94(438:470:477).081

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ РОСІЙСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОСТІ СЕРЕДИНИ ХІХ СТ. ЗА ПОЛІТИЧНИМИ ВПОДОБАННЯМИ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

В статті розглядається процес поділу російської освіченої громадськості середини ХІХ ст. на прихильників та противників самодержавства. З'ясовуються причини, що обумовили згорання елементів лібералізму в політиці Олександра ІІ та перехід більшості російського суспільства на позиції апології імперської влади.

Ключові слова: освічена громадськість, інтереси самодержавства, проімперський патріотизм, нігілізм.

В статье рассматривается процесс разделения российской образованной общественности середины ХІХ в. на сторонников и противников самодержавия. Выясняются причины, которые обусловили свертывание элементов либерализма в политике Александра ІІ и переход большинства российского общества на позиции апологии имперской власти.

Ключевые слова: образованная общественность, интересы самодержавия, проимперский патриотизм, нигилизм.

The process of division of the Russian educated public of the middle ХІХth century into opponents and supporters of the autocracy is considered in the article. The reasons for scrapping the liberalism elements in Alexander's ІІ policy and for switching of the majority of the Russian society to the position of apologia of the imperial power are ascertained.

Key words: educated public, interests of the autocracy, pro-imperial patriotism, nihilism.

Нинішня військова агресія Росії проти України, окрім своєї зухвалості, підступності та цинізму, найбільше вражає - згодою і схваленням таких дій більшістю російського суспільства. Зрозуміло, що цю більшість називають к?ла людей наближених до влади, чи обслуговуючих її, а також самі представники владної машини, а окрім того - мільйони заслплених маніпулятивно-пропагандистськими масмедійними закличками патріоти-захисники "величі, могутності та непогрішності Росії". Уже немало було сказано та написано про те, що пояснення таких реалій треба шукати в природі самої російської свідомості, в їхній "світоглядній матриці", що крізь століття формувалася на

засадах імперського самоусвідомлення. Історики можуть віднайти в минулому чимало аналогій щодо змісту подій та процесів теперішніх. Напрочуд подібними були "стражденні муки" росіян середини ХІХ ст., обумовлені тогочасною боротьбою поляків за відновлення своєї державності.

Події середини ХІХ ст., у яких випробувалася російська національна свідомість щодо готовності до політичних перетворень демократизаційного характеру, викликані були програвом Росії у Кримській війні (1853-1856 рр.) Ганьба тієї поразки надихала російську громадськість до усвідомлення потреби в докорінному реформуванні імперії. Тоді прозвучало багато слів жалю та каяття,

